

FRANJO ŠVELEC

»TUMAČENJE BLAŽENOGA HIERONIMA«
U PLANINAMA PETRA ZORANIĆA»... i da bi me tumačenje blaženoga Hieronima ne uvižbalo, s prirokom
bih pisal, boju se«.(Iz posvetnog teksta *Planina*)

Mjesto što ga srednjovjekovna komponenta ima u konstituiranju hrvatske renesansne književnosti u našoj je znanosti o književnosti jedno od manje istraživanih područja. Jedan od razloga takvu stanju zacijelo je u tome što su se istraživači u nas mnogo češće i radije bavili vezama naše književnosti s književnostima drugih naroda, na drugim jezicima, nego onima unutar vlastite nacionalne književnosti; bila je to uostalom i posljedica uvjerenja kako je legitiman predmet komparatistike u prvom redu istraživanje odnosa i veza između književnosti različitih jezika. Nezanemariv će razlog biti i u tome što se do prije nekoliko desetljeća na našu predrenesansnu književnost gledalo kao na jezičnu i kulturno-historijsku građu u kojoj nije bilo umjetničke namjere pa stoga ni književne vrijednosti. Posljednjih desetljeća ta se slika o našem pisanom srednjovjekovlju stubokom izmijenila.¹

Na srednjovjekovnu komponentu u svom pjesničkom poslu izrije kom upućuju dvojica naših pisaca renesansnog razdoblja: Marko Marulić i Petar Zoranić; prvi na »začinjavce«, drugi na »tumačenje blaženoga Hieronima«. »Začinjavci« su nekada izazivali veliku pažnju, ali se do određenog, jedinstvenog gledišta na te naše najranije stvaraoce u jeziku nije došlo. Ipak, iz svega što je o njima rečeno, kao i iz onoga što se može ra-

¹ Pridonijeli su tome brojni istraživači sa svojim priložima; ovdje navodim samo veće zaokružene cjeline od kojih neke idu među kapitalna djela naše kulture: *Hrvatsku književnost srednjega vijeka od XII. do XVI. stoljeća*, u redakciji Vjekoslava Štefanića i suradnika, »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knj. 1, izd. Matice hrvatske i Zore, Zagreb 1969, s iscrpnom uvodnom studijom, velikim izborom srednjovjekovnih tekstova, komentarima i rječnikom; sintezu Eduarda Hercigonje: *Srednjovjekovna književnost*, u višetomnoj »Povijesti hrvatske književnosti«, knj. 2, izd. Libera i Mladosti, Zagreb 1975; monografsku obradu crkvenih prikazanja Francesca S. Perilla: *Hrvatska crkvena prikazanja*, Čakavski sabor, Split 1978. i, također monografsku, obradu srednjovjekovne proze Dunje Fališevac: *Hrvatska srednjovjekovna proza*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, knj. 10, Sveuč. naklada Liber, Zagreb 1980.

zabrati iz Marulićeva teksta gdje se termin nalazi, može se zaključiti bar to da pjesnik *Judite* ima u vidu ljude koji su na hrvatskom jeziku književne sastave pisali prije njega. Oni su mu svojom produkcijom, prema njegovu vlastitom svjedočenju, poslužili ako ničim drugim a ono bar činjenicom da su uopće pisali stihove na njegovu jeziku, i to stihove koji su mu kao jedini dotada na tom jeziku samim svojim postojanjem bili primjerom jednoga od mogućih načina kako se piše vezanim slogom. Zbog toga je on u poznatom posvetnom tekstu i mogao napisati kako je svogju *Juditu* izveo »... u versih, po običaju naših začinjavac« (i dakako, »po zakonu [...] starih poet«). A kako njegovim pjesničkim sastavima hrvatska svjetovna književnost, bar u Splitu, upravo i počinje, prirodno je zaključiti da splitski pjesnik ima na umu stihovane tvorevine što su na našem jeziku bile prve svoje vrste i što po svom postanju pripadaju razdoblju srednjega vijeka.

»Tumačenje blaženoga Hieronima« na koje se poziva Zoranić upućuje najprije na jezično-izražajna pitanja, jer navedenoj sintagmi pretihodi konstatacija kako nam govoreni jezik (»jzik kim općimo«) »pošpuren jest latinskim« (govorna sfera jezika), i da ga »tumačenje blaženoga Hieronima« (sfera pisanog jezika) nije »uvižbalo«, boji se da bi »s prirokom« pisao. Drugim riječima, nezadovoljavajuća govorno-jezična situacija u Zadru i Ninu zbog prisutnosti mnogobrojnih tuđica unekoliko je ublažena činjenicom što autor ima na raspolaganju »tumačenje blaženoga Hieronima«, koje, nasuprot govornoj sferi, ima za nj dva izuzetno važna svojstva: (1) čisto je od tuđica (tj. nije »pošpureneno latinskim«) i (2) predstavlja pisanu jezičnu praksu koja samim tim ima kako-tako razvijenu frazeologiju.

No što je »tumačenje blaženoga Hieronima«? Najprije: što glagolska imenica 'tumačenje' znači u vezi sa sv. Jeronimom u kontekstu Zoranićeva pripovijedanja? U Akademijinu *Rječniku* pod tom se natuknicom daje nekoliko značenja. Na prvom se mjestu navode *interpretacija*, *parafraza*, *komentar*, na drugom *objašnjenje* i uza nj kao ilustracija spomenuti Zoranićev primjer; na trećem je mjestu *prevođenje*. Prva značenja u *Rječniku* JAZU teško bi u Zoranićevu tekstu i kontekstu mogla naći mjesta. Uz drugo javlja se pitanje o kakvu bi se *objašnjenju* u vezi sa sv. Jeronimom moglo raditi. Kontekst nas upućuje na negativan odgovor: Zoranić na tom mjestu ne može imati u vidu nikakva *objašnjenja*. Tek se treće značenje — *prevođenje* — ali ne u izravnom smislu, može primijeniti na Zoranićevu sintagmu. U tom značenju, ovaj put u izravnom, doduše u složenici *protomačiti*, riječ upotrebljava Zadraniin Ivan Tanzlinger Zanotti (1651—1732) u predgovoru svom do danas neizdanom Talijansko-hrvatsko-latinskom rječniku (poznatom u dvije po veličini različite verzije),² u kojem naglašava kako je mnoge talijanske riječi *protomačio* s više hrvatskih istoznačnica. U liku *stumačiti* ima je Marulić, koji je bar dijelom svoga života i suvremenik autoru *Planina*. On u po-

² Prva, manja, najstarija verzija čuva se u Arhivu JAZU u Zagrebu, pod sign. 1 b 142; druga, nekoliko puta veća od prve, nalazi se u biblioteci Instituta za slavensku filologiju Sveučilišta u Padovi, pod sign. VIIa 1—2; postojala je i treća verzija; da li je još negdje neotkrivena ili je trajno nestala, ne zna se.

sveti *Judite* kaže kako je starozavjetnu priču *stumačio* našim jezikom. Svakomu tko je pročitao *Juditu* jasno je da ovdje nije riječ o prijevodu u uobičajenom smislu. Splitski pjesnik kaže upravo ono što je i uradio, naime da je prema određenom biblijskom predlošku na hrvatskom jeziku složio ili sastavio epsko djelo, i to »po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu [. . .] starih poet«.

Ni Zoranićevo se »tumačenje blaženoga Hieronima« ne može objasniti kao *prevođenje* ili *prijevod* kakva spisa toga crkvenog pisca i sveca, iako bi se u poznatoj legendi, prema kojoj je on preveo *Bibliju* na hrvatski, stanovit oslonac za takvo značenje mogao naći. Jer taj je učeni poznoantički Rimljanin iz konca 4. i poč. 5. stoljeća, za kojeg se vjerovalo da potječe iz naših strana, prevodilac doista bio, i to prevodilac obiju knjiga *Biblije*, ali ne na hrvatski, već s hebrejskog i grčkog na latinski; njegov je prijevod i danas službeni tekst *Biblije* u Rimokatoličkoj crkvi. Na tom historijski točnom podatku, naime na uređenju i prevođenju *Biblije* na latinski, tko zna kada i u kakvim okolnostima, nastaje zamjenom imenâ legenda o svetojeronimskoj provenijenciji hrvatskog prijevoda *Biblije*, s čim se onda logički povezaao i izum slavenskog pisma.³ Do zamjene imenâ moglo je doći zato jer su i braća Ćiril i Metodije također prevodili *Bibliju* ili bar neke njezine dijelove, i to na starocrkvenoslavenski jezik. Ali Zoranić nije mogao imati u vidu prijevode same, bilo da je riječ o takvim djelima sv. Jeronima ili o onima braće Ćirila i Metodija, već spise koji su, prema legendi, derivirali iz Jeronimovih prijevoda *Biblije*. A to nije moglo biti drugo nego mnogobrojni srednjovjekovni književni rodovi, od apokrifa i svetačkih legendi do srednjovjekovnih pripovijetki i romana, od moralno-didaktičkih spisa, čtenja i prenja do stihova i crkvenih prikazanja.

Zoranić prema tome nije mogao misliti ni na kakva *objašnjenja* ili prijevode sv. Jeronima iz kojih bi mogao učiti kako treba pisati materinskim jezikom. Za nj je, posve jasno, »tumačenje blaženoga Hieronima« bila ona književnost na hrvatskom i hrvatskokrkvenoslavenskom jeziku kojoj je — prema spomenutoj legendi — temelje postavio sv. Jeronim izumom slavenskog pisma i prijevodom *Biblije* i drugih nabožnih spisa na hrvatski.

Iz navedenih izričaja proizlazi da je Zoranićevo jezična škola — dođajmo odmah: i izrazna i stilska — bio, najprije, govorni jezik njegove sredine, koji mu je zbog mnoštva tuđica jedva bio od koristi, i onda pisana djela hrvatske srednjovjekovne književnosti. Na njezinu se jeziku zadrarsko-ninski pjesnik »uvižbao« kako-tako pisati na svom materinskom jeziku. Međutim, Zoraniću »tumačenje blaženoga Hieronima« nije moglo biti dovoljno za književne potrebe; jer u tom »tumačenju« riječ je o djelima srednjega vijeka, dakle jedne epohe koja je nepovratno proš-

³ Kad je travnja 1453. papa Nikola V odobrio da se mala derutna crkva sv. Marine preimenuje u crkvu sv. Jeronima i da se uz nju može osnovati »hospitale« za potrebe kolonije naših zemljaka u Rimu (Giorgio Kokša, *S. Girolamo degli Schiavoni*, Rim 1971, str. 6), svetojeronimska legenda mora da je bila potpuno dograđena i takva će, uz poneko osporavanje (Juraj Križanić, Anselmo Banduri) ostati sve do potkraj 18. stoljeća.

la, o djelima koja su zadovoljavala drugo vrijeme i druge potrebe. A on se odlučio da piše djelo moderno, za novovjekog čovjeka koji ima druge i drugačije zahtjeve, druge i drugačije probleme. Zato je i mogao kazati da je, doduše »uvižban« »tumačenjem blaženoga Hieronima«, p r o š a o p u t (metafora kojom se pokriva pisanje *Planina*) »po neuvižbanu konjicu po stazi netlačeni«, jer on piše djelo za novi sensibilitet, djelo kakvu primjera na vlastitom jeziku nije imao, dakle s punom svijješću da piše nešto novo, nešto što je drugačije i što mora biti drugačije od srednjovjekovnih ostvarenja. Sintagme su, iako vrlo bliskog značenja, komplementarne, označuju nedovoljno razvijen jezik za moderno književno iskazivanje, takav koji se otima piscu kao »neuvižbani konjic« jahaču, i to jahaču koji se na takvu konjicu uputio po neutrtnom putu.

Kako je Zoranić, probijajući se na »neuvižbanu konjicu po stazi netlačeni«, s poukama što ih je stekao iz »tumačenja blaženoga Hieronima«, ostvario jezično-stilski instrumentarij za nove potrebe, zorno pokazuju same *Planine* svojim tekstom. Koliko u konstituiranju toga jezično-stilskog instrumentarija, prvenstveno u njegovu proznom segmentu, sudjeluje »tumačenje blaženoga Hieronima«, tema je koja zahtijeva temeljitu analizu Zoranićeva stila u smislu kako ga je definirao R. Katičić.⁴ U ovoj prilici pokušao bih tek upozoriti na neka pitanja iz te opširne i u svakom slučaju zanimljive problematike.

*
*   *
*

Planine se formalno najjednostavnije mogu okarakterizirati kao pripovijedanje o pjesnikovu putovanju u potrazi za lijekom protiv »betega ljubvenoga«, s raznolikim pjesmama i također s raznolikim »pripovistima« kao digresijama. Već se iz toga nazire da bi se proza u *Planinama* (stihove ostavljam po strani) uvjetno mogla podijeliti na dvije skupine: (1) na izvještajnu, »reportažnu«, kojom je iskazan opis putovanja i susreta na tom putovanju po sjevernoj Dalmaciji i južnoj Lici, i (2) na pripovjednu, narativnu, kojom su pisane »pripovisti«. Međutim, izvještajni iskaz, koji se uostalom proteže cijelim *Planinama*, i sam ima mnoštvo osobina narativne proze. Opis puta i susreta, naime, također je svojevrsna, povelika doduše, »pripovist« koja uokviruje zgone na spomenutom putovanju. Stoga ona nije »pripovist« u onom smislu u kojem je to pripovijedanje o »pritorima«, na primjer, Sokolara, Jagice, Dražnika i dr. Ona je u stvari izabrani okvir unutar kojega se »događaju« susreti pjesnikovi s »bližikom« Zoricom i s Milošću, zatim susret s prvom grupom pastira u južnoj Lici i potom susret s drugom grupom na putu prema Dinari, pa onda s vilom Dinarom na samoj Dinari, gdje pjesnik realizira cilj svoga putovanja: oslobađanje od »ljubvene« bolesti. Unutar toga okvira, najprije, »bližika« Zorica pripovijeda pjesniku »pripovist« o ljubavi i »pritoru« Žiljbila i nje same; Milost, koja ga je na »zlatoj jabuci«

⁴ Radoslav Katičić, Književnost i jezik, u knjizi *Jezičkoslovni ogledi*; Školska knjiga, Zagreb 1971.

prënijela od Nina do pod Velebit, pokazuje mu s pomoću magičnog kamena unutrašnjost pakla i pripovijeda »pripovist« o nastanku bure; zatim, u prvoj grupi pastira, mladići pjevaju ili recitiraju ljubavne i druge pjesme, a stari pripovijedaju »pripovisti« o podrijetlu i nazivima zavičajnih lokaliteta i fenomena; u drugoj grupi pastiri pjevaju »tužbeni poj« o »rasutoj baščini«; u taj okvir ide i »perivoj od slave«; uz ove tokom putovanja »događa se« još nekoliko digresija: posjet majčinu grobu, kome-moriranje biskupa Divnića, čudnovati »malinar« (simbol prolaznosti) i završna vizija u kojoj se na oblaku uz otvoreno nebo javljaju sv. Jeronim, Istina i biskup Divnić.

Sve te digresije uokviruje pjesnik opisom i prikazom svoga putovanja na *planine* gdje se oslobađa »betega ljubvenoga«, nakon čega se rijekom Krkom preko Šibenika vraća na polazište. Sučeljeni smo dakle s nečim što izdaleka nalikuje okviru u kakvu se pripovijedaju priče, na primjer, u zbirci *Tisuću i jedna noć*, u Boccacciovu *Dekameronu* ili u Chaucerovim *Kanterberijskim pričama*, razumije se, uz respektiranje svih razlika koje njihove okvire odvajaju od Zoranićeva. I upravo po tome što je okvir u Zoranićevu djelu i sam »pripovist«, njegovo se jezično konstituiranje ne razlikuje od onoga što smo ga uvjetno nazvali narativnim.

Ipak, kompozicijsko strukturiranje toga okvirnog pripovijedanja, ako ga na trenutak, promatranja radi, izdvojimo iz cjeline, najmanje se po svom sadržaju naslanja na srednjovjekovne pripovjedne sastave. »Sadržaj« toga okvirnog pripovijedanja sam po sebi gotovo je banalan, možemo ga naći u mnogim petrarkističkim ljubavnim pjesmama: zaljubljeni pjesnik izražava tugu i patnju zbog neuzvrćene ljubavi, pa ne znajući kuda sa sobom, odlazi nekamo ne bi li zaboravio na ljubav ili se bar neko vrijeme, zabavljen drugim poslovima, oslobodio mōre. Tema je ovidijevska, doduše u ogoljenom vidu, jer se autor *Planina*, pod imenom Zorana, liječi od ljubavi s pomoću trava i bakanja.

Zoranić je tu, recimo tako, banalnu priču proširio i oblikovao kao tlocrt koji je ispunio navedenim digresijama i u rezultatu dobio novu cjelinu.

U toj i takvoj cjelini, koja je pred nama danas pod nazivom *Planine*, zamjetljivi su brojni tragovi prethodnih vremena, tragovi koji pokazuju da je autor obilno zahvaćao u frazeologiju srednjovjekovnih prozних oblika, i ne samo u frazeologiju, već ponekad i u samu duhovnu zgradu srednjega vijeka.

Zahvaljujući najnovijim istraživanjima, danas imamo relativno dobar uvid ne samo u korpus hrvatskih srednjovjekovnih prozних sastava i u njihovu žanrovsku klasifikaciju, već i u strukturalne i izražajno-stilske osobine. Pored drugih za našu je temu od osobite važnosti već spomenuta monografija o našoj srednjovjekovnoj prozi Dunje Fališevac.⁵ Autorica je pregledno i s mnogo ilustrativne građe obradila gotovo sve aspekte naše srednjovjekovne proze i pružila solidnu podlogu za promatranje organskih veza *Planina*, prvenstveno njihova proznog segmenta,

⁵ Vidi bilj. br. 1.

i srednjovjekovne naše proze kao jedinog proznog fundusa koji je zadarско-ninskom pjesniku bio na raspolaganje na njegovu vlastitom jeziku.

Prostor na kojem je nastanjen predmetni svijet *Planina* — sjeverna Dalmacija i južna Lika sa svojom zbiljom — samo je dio širega kompleksa. *Planine* se naime kao strukturirani pripovijedani svijet ne ograničavaju samo na sjevernu Dalmaciju i Liku; one su dio šire cjeline koju pored ostalih dijelova Hrvatske (što su pod Austrijom i Turskom) čine i Mletačka republika i Turska carevina. Iako ni jedna ni druga nisu predmet pripovijedanog svijeta u Zoranićevu djelu, sasvim je izvjesno da zanemarivanje rodnoga jezika i priklanjanje tuđemu (»ako ki poje ali piše, u jini tuj jazik piše i poje«) ne može biti mišljeno bez uzročnika takva stanja, kao što ni razorena baščina (preostali pastiri »svoj kolj« čekaju) ne može biti mišljena bez onoga koji razara rodnu zemlju. Sve to znači da autor ima širok pogled na tadašnju južnu Evropu i u njoj na položaj vlastite zemlje koja je u prvom planu i po tome dominantna, dok se iz pozadine kao stalno prisutni osjećaju Mlečani (njihovo političko gospodarstvo pogoduje odnarođivanju) i Turci (njihovi pohodi siju pustoš). Jasno je samo po sebi da autor koji je takve ideje nosio u sebi i htio se prema njima odrediti nije mogao ići na doslovno kazivanje. Nije mu po svoj prilici ni na kraj pameti bilo da piše politički traktat. On se odlučio na umjetničko djelo pisanom riječi, pa je stoga bilo prirodno što se prema tada važećim principima služio sredstvima umjetničkog iskaza, na način kako je znao i umio. A naučio je to što je znao i umio iz bogate antičke i suvremene mu talijanske književnosti i dakako iz skromnih fondova književnih tekstova na vlastitom jeziku. Najbliže pri ruci, i još k tome na njegovu rođenom jeziku, bili su mu raznoliki rodovi naše srednjovjekovne književnosti sa svojim izražajno-stilskim sredstvima. Od njih je polazio i njima gdjekad prilagođavao i brojne postupke što ih je usvojio iz opće književne baštine, i obratno.

Na srednji vijek, najprije, upućuju neke opće značajke *Planina* kao cjeline. Čitav se naime roman može definirati kao svojevrstan *exemplum*, kao *primjer* koji treba da na vrlo određen način bude pouka čitaocima kojima je djelo namijenjeno. Samo tu nije riječ o pouci u onom smislu u kojem su to životi svetaca i druga slična štiva. *Planine* su *exemplum* za nešto posve drugo, iako u sebi sadrže i više nabožno intoniranih dijelova, što sve zajedno ima posljedice i na jezično-stilskom oblikovanju. *Planine* su primjer (1) književnog djela koje se eto u zadarsko-ninskoj sredini javlja na narodnom jeziku, za razliku od djela njegovih zemljaka koji svoju učenost iskazuju na tuđem jeziku, (2) *Planine* su *primjer* književnog djela u kojem se proslavlja rođena zemlja i ukazuje na neke njezine egzistencijalne probleme, (3) *Planine* su *primjer* koji treba da pouči i o odnosu prema vlastitom jeziku, i to u situaciji koja je bila sve prije nego povoljna.

Zoranićevo je djelo prožeto i dubokom religioznošću, što nije neobično i s obzirom na pisca i s obzirom na mjesto i vrijeme; ali to nije dominantna tema. Ona je naprosto prisutna u osnovi romana, ali ne u opoziciji prema svjetovnosti, kako je to gotovo redovno u srednjovjekovnim književnim sastavima. Zoranićev pjesnički svijet zasigurno je u skladu

s kršćanskim naučanjem, ali ga to ne priječi da s idejama i pitanjima koja se u njemu pokreću ne korespondira s novim vremenom u kojem čovjek traži smisao svoga življenja i na ovom svijetu.

Zoranićeva književna kultura koja je našla živog odjeka i u građi i u izrazu *Planina* veoma je raznolika, relativno obilno prezentira je sam autor u brojnim zapisima na marginama teksta *Planina*. Ti zapisi upućuju ne samo na veoma široko obrazovanje autorovo, već i na izvor njegovih znanja o književnom oblikovanju, o idejama, filozofskim pogledima itd. Vergilije i Ovidije, antička mitologija, veliki Talijani Dante, Petrarca i Boccaccio, *Biblija* i crkveni pisci i, dakako, ovdje već toliko puta spominjano »tumačenje blaženoga Hieronima«, te najzad Marulić i vrlo vjerojatno Dubrovčani — to je otprilike repertorij Zoranićeve opće i književne kulture. Sve je to bez sumnje znatnoga traga ostavilo ne samo na njegovu kulturnom obzoru, već i na stvaranju vlastitog izraza kao i na njegovu djelu uopće. Kako nas ovdje zanima prvenstveno problem njegova odnosa prema našoj srednjovjekovnoj prozi, razumije se da glavna pažnja ostaje na tom segmentu njegove kulture. Upravo zbog autorova naslanjanja na srednjovjekovnu pripovjednu književnost, taj će idejni svijet u mnogome odrediti i njegov odnos prema građi nekršćanske provenijencije. Misli se dakako na mitološki fond i na brojne elemente antičke književnosti koja je u velikoj mjeri i sama izrasla na mitskoj građi.

Između mnogih primjera iz mitskog svijeta koji se prilagođavaju kršćanskom shvaćanju na prvom mjestu navodim priču o Buri, kćeri »vladavca i gradodršca« u »gornjih deželjah« koji zacijelo pripada kršćanskom krugu. Takva je onda prirodno i njegova kći Bura. Ali već reagiranje božića na njezino hvastanje vlastitom ljepotom s njihovom molbom »svemogomu« da kazni oholicu sasvim je u koordinatama mitološkog svijeta. U okviru kršćanskog svijeta, naravno, ostaje »svemogi« kao »vladavac nebeski« kojemu »grih nijedan jini ni tuko kuko nesaznanje mrsko«. Iz mitskog je svijeta Dejanira koja svoju umješnost za liječenje od raznih bolesti posjeduje zahvaljujući intervenciji slavnoga mitskog junaka Herkula, koji joj je uz svesrdnu pomoć Apola za utjehu podario sposobnost da raspoznaje trave koje na ljubav nagone i one koje od ljubavi oslobađaju, kao i sposobnost da se snalazi u promatranju zvijezda. Međutim, opis susreta na Dinari (koja je po Dejaniri i dobila ime) odaje modifikaciju Dejanirine djelatnosti u kršćanskom smislu. Ona, prvo, kaže kako Zoran na planinu nije došao bez božanskog htijenja, što i sam pjesnik potvrđuje riječima: »Zaisto znam (...) da prez nebeske vlasti, ka me po Milosti i Svisti k tebi upravi, došal nis...«, što sve skupa ne može biti drugo nego izraz kristijanizacije mitološkog lika. Najizrazitiji elementi crpljeni iz mitskog svijeta nalaze se u »pripovistima od priltvora junakov i devojak u dube, cvite, vrulje i vode«, u koje su »pripovisti« gdjekad uključene božice Venera, Dijana i Junona te bogovi Apolo i Neptun uz još neke Olimpijce. Nije odsutno ni »djetece s krili«, odnosno »ljubveni bog« koji svojim strelicama ranjava mladenačka srca. Oni naravno nisu kristijanizirani, a nisu to ni mogli biti niti je bilo potrebe za to. Oni ne strše u *Planinama* iako su posve jasno mitski određeni, jer govore o nečemu pradavnom, o nečemu što živi samo u pričama, pa i s

obzirom na svijet *Planina* oni su nešto izvan stvarnosti književnog djela, ali ipak ne gube relevantnu rezonancu u poenti, naime u pjesnikovu »objašnjenju« postanka i naziva domaćih planina, rijeka, naselja, polja itd. U tom uostalom i jest razlog njihove prisutnosti u Zoranićevu djelu.

U svojoj toj igri s »pripovestima« i pučkom etimologizacijom određenih naziva ima u *Planinama* još jedna dimenzija. »Pripovesti« naime sa svojim pradavnim događanjem i posljedicama toga događanja stavljaju naglasak na pradavnost naziva zavičajnih lokaliteta, čime se ističe pradavni slavenski, hrvatski karakter zemlje i naroda kojemu u svijetu romana (baš kao i u tada konkretnoj historijskoj konstelaciji) prijete opasnost da nestane s lica zemlje.

Exempla su u stanovitoj mjeri i pojedine »pripovesti«, neke od njih čak u vrlo jasno određenim okvirima. Priča o oholici Buri (po kojoj će se prozvati poznati vjetar) čisti je *primjer* ponašanja kakvo ide među »sedam smrtnih grijeha«. Suptilnije je prirode *exemplum* Velevoja (koji će dati ime planini Velebit): on je kažnjen jer je uporno težio i za znanjima koja ljudima nisu dana, što je i opet kršćanska nijansa. Karakter *primjera* ima i ljubav Dražnika i Novaka prema vilama Jeli i Mari; one su prekršile Dijanin zakon, stoga su *primjerno* kažnjene; smrt su doživjeli i njihovi ljubovnici, jer su se oglušili na savjet Prislavkin: da se čuvaju ljubavi. *Primjer* je i priča o Papratu i Stani (po kojoj je nastala a onda i prozvana fontana uz samu obalu kod Kolovara u Zadru), iako Papratu, koji je sin boga Dunaja i vile Save, pomaže Junona, a izdaju ga Luna, sestra Apolova, i zvijezde, kćeri toga božanstva. Tek donekle se *primjerom* može smatrati »pripovist« o Ljubici i Ljubidragu, a gotovo potpuno je moralna pouka odsutna u priči o Aselu i Marceli, jer oni nisu prekršili nikakvih normi. Ali su oboje imenjaci ninskih svetaca, koje njihovom pričom nastoji ako ne proslaviti, jer oni su slavni u koncepciji djela već i po tome što su sveci, a ono ih bar popularizirati; po tome oni ipak poprimaju karakter *primjera*. Iako su sva ta mitska bića u »pripovestima« umiješana u nešto što po posljedicama stječe karakter moralno-didaktičnog *primjera*, ona su često motivirana sasvim ovozemaljski, odnosno sasvim renesansno. Na primjer, Mare i Jela obuzete ljubavlju postupaju onako kako ih narav uči; sasvim ovozemaljski motivirana je ljubav i drugih likova.

Srednjovjekovni pisac u konkretnom oblikovanju priča »hvata« uglavnom one elemente zbivanja ili događanja koji najneposrednije služe ocrtavanju cilja ili posljedice. Zoranić respektira činjenicu da ostvaruje sve ono što neku zgodu čini *primjerom*, ali svoje pripovijedanje usmjerava prema poenti koja je mišljena kao slavljenje određenog lokaliteta ili fenomena. Drugim riječima: za razliku od srednjovjekovnih prevodilaca ili prerađivača raznih priča, života svetaca i svetačkih legendi, koje sadrže tipičnu srednjovjekovnu tendenciju: da budu *primjer* i pouka kršćanskog življenja, Zoranić konstituira svoje »pripovesti« tako da im, uz elemente po kojima su *exemplum*, ugrađuje jednu dimenziju više, dimenziju koja ima funkciju da u sklopu njegove umjetničke zamisli otrgne od anonimnosti zavičajne lokalitete: gradove, sela, rijeke, izvore, vjetrove itd. U strukturiranju priča nije mu prvenstveno stalo do moralno-didak-

tične namjere (ona je toliko normalno prisutna da ju je jedva potrebno isticati), pa stoga i ne stavlja akcent na nju, već ide za tim da određenim stilskim sredstvima pažnju čitaoca prikuje na »objašnjenju« postanka ili naziva određenog lokaliteta. Otud i velika briga oko oblikovanja samoga *događanja*, dakle *priče* ili *fabule*, dok je *likove* i *prostor* bilo dovoljno prepoznatljivo naznačiti, što je sasvim logično ima li se na umu da je riječ o tada (i danas) općepoznatim nazivima domaćih naselja, rijeka, polja itd.

Autor *Planina* ne pretendira na istinito pripovijedanje u onom smislu u kojem pripovijedaju srednjovjekovni pripovjedači. On ne taji da je njegovo putovanje i cilj toga putovanja samo »koprina«, izmišljena fikcija koja mu služi kao kompozicijski skelet na koji on projicira svoje susrete i razgovore i u njih ugrađuje svoje ideje. I upravo zbog idejno-tematskog cilja on putuje u fantaziji i u fantaziji ostvaruje rečene susrete i razgovore. Zbog poučne intencije, koja bi se danas definirala kao angažiranost, njemu je kao i srednjovjekovnom pripovjedaču veoma stalo do toga da svoje pripovijedanje učini što zanimljivijim i napetijim. To se najbolje očituje u njegovu izrazu. Kao i srednjovjekovni pripovjedač, Zoranić s pomoću određenih stilističkih postupaka aktivira i intenzivira pojedine faze događanja i događanje u cjelini.

*
*   *
*

Gdje god otvorili *Planine*, razumije se, na mjestima s proznim dijelovima, naići ćemo na mnoštvo stilskih postupaka što se naslanjaju na pripovjednu prozu naše srednjovjekovne književnosti. Zapaža se to i u fabuliranju i u raznim oblicima strukturiranja kompozicije i pripovijedanja uopće, u opisima i izvješćivanju i posebno u raznim oblicima retričkih mikrostruktura. Sve to bez sumnje pokazuje da je naša srednjovjekovna proza, koju autor naziva »tumačenjem blaženoga Hieronima«, bila pravi književni udžbenik tom našem prvom svjetovnom proznom piscu, na samim počecima hrvatske književnosti novoga, svjetovnog karaktera.

Time se međutim u sklopu Zoranićeva književnog stvaranja ne iscrpljuje značenje ćirilo-metodijevske tradicije, koja se zahvaljujući legendi smatrala svetojeronimskom, bez obzira na to što je riječ o legendi, dakle o nečemu što je nekad lukavo izmišljeno u neravnoj borbi hrvatskih glagoljaša s latinskom i latinaškom crkvenom hijerarhijom. Podsjetimo se: sv. Jeronim javlja se i na koncu *Planina*, u onoj čudesnoj viziji, na oblaku uz otvoreno nebo, u društvu s Istinom i biskupom Divnićem. Označen je kao »klonda našega jazika«; ne govori, njegovo je značenje u samoj prisutnosti; ne sudjeluje u razgovoru ni Istina. Tek Divnić govori, diskutira s pjesnikom, ali ne s njim kao Zoranom, tj. kao likom samih *Planina*, već s Petrom, dakle s pjesnikom kao autorom romana; govori biskup o pjesničkoj angažiranosti na »pravim« problemima. A oni su, ti problemi, u krajnje opasnoj situaciji u kojoj se nalazi pjesnikova i Divnićeva domovina.

Sv. Jeronim u Zoranićevu djelu znači organsko povezivanje naše srednjovjekovne književnosti s novom, renesansnom hrvatskom književnošću, razumije se, na novoj osnovi, kako i odgovara novom vremenu. Naša srednjovjekovna književnost — u Zoranićevoj metaforičkoj nomenklaturi »tumačenje blaženoga Hieronima« — izraz je afirmacije jednoga naroda, afirmacije na njegovim prvim velikim koracima u svijet kulture. U Zoranićevo doba ta je književnost već bila iscrpila svoju produktivnu moć, ali je ostavila svoju frazeologiju, ostavila je izraz i konvencije pisanog izražavanja uopće. Zoranić je od te ostavštine zakonito pošao i ostvario djelo koje je, pored toga što je htjelo biti umjetnost riječi, u općoj konstelaciji naših prilika moralo vršiti i obrambenu funkciju u narodnoj borbi za opstanak.

S u m m a r y

»TUMAČENJE BLAŽENOGA HIERONIMA« IN PETAR ZORANIĆ'S »PLANINE«

In this contribution, the author first discusses the significance that the syntagma of »Tumačenje blaženoga Hieronima« has in the context of Zoranić's »Planine«, and then goes on to discuss the ideo-thematic connections between Zoranić's prose in »Planine« and various prose forms in medieval Croatian literature. Apart from this, in the end it is shown how Zoranić's work is closely related to medieval prose, as well as on the expressional-stylistic level. Nevertheless, in spite of all this, this poet from the Zadar-Nin region raises the entire medieval ideo-thematic and expressive means to a new level: adapting them to the needs of his work in which he seeks to apprehend man in his worldly aspirations.